

بررسی گرایش موضوعی مقالات دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی

سودابه نوذری^۱

چکیده

دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی (داکا)، اثری دوجلدی است که با تلاش جمعی از پژوهشگران، در سازمان اسناد و کتابخانه ملی، در ۱۳۸۱ (ج اول) و ۱۳۸۵ (ج دوم) منتشر شده است. پژوهش حاضر، با بررسی این اثر، سعی در تشخیص گرایش موضوعی مقالات آن دارد تا هم در شناساندنش به جامعه علاقه‌مند قدمی برداشته باشد و هم داده‌هایی را برای انجام ویرایش جدید آن فراهم آورد. نتایج این پژوهش، حاکی از آن است که حوزه مصداق‌ها، تعداد مقاله‌های بیشتری به خود اختصاص داده است. همچنین، به مفاهیم مطرح در دو دوره کتابداری کهن و دوره فن‌آوری اطلاعات نسبت به دوره کتابداری نوین، بسیار کمتر پرداخته شده است.

کلیدواژه‌ها

دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی، منابع مرجع.

سرانجام، جلد دوم دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی (داکا)، در پایان سال ۱۳۸۵ منتشر شد. نگارنده، بیش از پنج سال به صورت تمام وقت، ابتدا در جلد اول، آنگاه در جلد دوم (به عنوان مدیر دفتر)، در تهیه این اثر همکاری داشته است. براساس این تجربه مداوم، گمان دارم شناختی از این دایرةالمعارف به‌دست آورده‌ام که در میان

گذاشتن آن با خوانندگان و علاقه‌مندان، می‌تواند مفید و بصیرت‌افزا باشد. دو جلد داکا، دارای ۷۵۷ مقاله غالباً بلند است (۳۹۷ مقاله در جلد یکم و ۳۶۰ مقاله در جلد دوم). از این تعداد، ۴۸۰ مقاله (۶۳ درصد معادل ۶۵ درصد کل متن) تألیفی و ۲۶۱ مقاله (۳۴/۵ درصد معادل ۳۴ درصد کل متن) ترجمه‌ای، و ۱۶ مقاله (۲ درصد

۱. عضو هیئت علمی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران. s-nozari@nlai.ir

معادل ۱ درصد کل متن) چیزی است که آن را تلخیصی می‌نامیم (مقاله‌های تلخیصی، قبلاً در دایرةالمعارف‌های دیگر مانند دایرةالمعارف بزرگ اسلامی و دانشنامه جهان اسلام به چاپ رسیده‌اند و اینک طبق الگوی دایرةالمعارف خلاصه شده‌اند).

جدول شماره ۱. نسبت مقاله‌های تألیفی، ترجمه‌ای و تلخیصی

نوع مقاله‌ها	تعداد	درصد	تعداد کلمه	درصد
تألیف	۴۸۰	۶۳	۶۹۱۱۸۷	۶۵
ترجمه	۲۶۱	۳۴/۵	۳۵۷۴۴۸	۳۴
تلخیص	۱۶	۲	۱۲۱۱۷	۱
کل	۷۵۷	۱۰۰	۱۰۶۰۷۵۲	۱۰۰

در رده مفهوم‌ها، ۱۰ دسته فرعی شناسایی کردم و در رده مصداق‌ها، توانستم ۹ رده فرعی را تشخیص دهم (جدول شماره ۲). در این تقسیم‌بندی، از مقوله‌بندی مندرج در پیش‌گفتار جلد نخست همین دایرةالمعارف و رده‌بندی مورد استفاده در پایگاه چکیده‌نامه مقالات کتابداری و اطلاع‌رسانی (لیزا) بهره گرفتیم.

این محاسبه، نشان می‌دهد که تعداد مقاله‌های مربوط به مصداق‌ها، از مفهوم‌ها بیشترند (۵۸ درصد در مقابل ۴۲ درصد). این اختلاف در نگاهی کلی خیلی زیاد نیست، به‌ویژه آنکه تعداد کلمه‌ها یا همان حجم مقاله‌های اختصاص یافته به این حوزه‌ها چیز دیگری می‌گوید (۴۷ درصد در مقابل ۵۳ درصد).

در کل رده‌ها، پس از «کتابخانه‌های کشورها» (۲۳/۵ درصد) - که بالاترین میزان مقاله را دارد - موضوع‌های «منابع اطلاعاتی»، «نهاده‌ها و گردهمایی‌ها (مصداق)»، «عملیات کتابداری»، و «اشخاص»، با اختلاف بسیار کم (از ۹/۵ درصد تا ۹ درصد) در مرتبه بعدی قرار می‌گیرند. موضوع‌های «مدیریت»، «ساختمان و تجهیزات»، و «رویدادها»، با میزان ۱ درصد مساوی‌اند و کمترین سهم را در مجموع موضوع‌ها دارند. در میان اینها به ترتیب موضوع‌های «اقتصاد نشر» (۷ درصد)، «انواع کتابخانه‌ها»، «کلیات»، و «کتابخانه‌های خاص» (هریک با ۴ درصد)، «فن‌آوری اطلاعاتی»، «نگارش و خواندن»، «استان‌ها»، و «منابع اطلاعاتی (مصداق)» (هریک با ۳ درصد)، و «نهاده و گردهمایی‌ها»، «نظام شبکه پایگاه‌ها»، و «کتابخانه‌های ملی» (هریک با

برای بررسی این دایرةالمعارف، لازم بود به سؤال‌های زیر پاسخ داده شود:

۱. توزیع موضوعی مقاله‌ها، چگونه است؟
۲. توزیع مقاله‌ها براساس ادوار تاریخی تحول کتابداری و اطلاع‌رسانی، چگونه است؟
۳. نسبت همکاری مردان و زنان در تهیه مقاله‌ها، چقدر است؟
۴. وضعیت (تعداد و نوع) مقاله‌هایی که افراد شاغل در دفتر داکا نوشته‌اند، چگونه است؟
۵. میزان همکاری علمی در تدوین مقاله‌ها، چگونه است؟

۱. توزیع موضوعی مقاله‌ها

از لحاظ موضوعی، تمامی مقاله‌های داکا را می‌توان به دو رده کلی، و ذیل هر رده را به شماری رده فرعی تقسیم کرد. دو رده کلی شامل الف - مفهوم‌ها؛ و ب - مصداق‌هاست.

جدول شماره ۲. توزیع موضوعی مقاله‌ها

درصد	تعداد کلمه‌ها	درصد	تعداد مقاله	موضوعات	مفهوم‌ها
۱۱	۱۱۲۲۳۸	۱۰	۷۵	منابع اطلاعاتی	
۱۴	۱۴۹۵۲۰	۹/۵	۷۲	عملیات کتابداری	
۶/۵	۶۸۵۵۱	۷	۵۳	اقتصاد نشر	
۵	۵۷۸۰۶	۴	۳۲	انواع کتابخانه‌ها	
۶	۵۹۰۸۷	۴	۲۸	کلیات	
۴	۴۴۱۷۷	۳	۲۴	فن آوری اطلاعاتی	
۲	۲۲۰۹۲	۳	۱۵	نگارش و خواندن	
۳	۱۶۷۹۳	۲	۱۰	نهاد و گردهمایی‌ها	
۲	۱۹۸۳۸	۱	۷	مدیریت	
۱	۱۰۷۰۳	۱	۵	ساختمان و تجهیزات	
۵۳	۵۶۰۸۰۵	۴۲	۳۲۱	جمع مفهوم‌ها	
۲۰	۲۱۵۴۵۳	۲۳/۵	۱۷۸	کتابخانه‌های کشورها	
۸	۸۴۵۶۰	۱۰	۷۳	نهادها و گردهمایی‌ها (مصادقات)	
۵	۵۶۲۸۷	۹	۷۱	اشخاص	
۴	۴۰۷۶۱	۴	۳۲	کتابخانه‌های خاص	
۳	۳۶۲۳۹	۳	۲۳	استان‌ها	
۱	۱۳۹۹۳	۳	۲۱	منابع اطلاعاتی (مصادقات)	
۳	۲۹۲۰۴	۲	۱۷	نظام شبکه پایگاه‌ها (ها)	
۲	۲۰۰۸۳	۲	۱۳	کتابخانه‌های ملی	
۰/۳	۳۳۶۷	۱	۸	رویدادها	
۴۷	۴۹۹۹۴۷	۵۸	۴۳۶	جمع مصادقات	
۱۰۰	۱۰۶۰۷۵۲	۱۰۰	۷۵۷	جمع کل	جمع کل

۲ درصد) قرار دارند.

در رده مفهوم‌ها، «منابع اطلاعاتی» با ۷۵ مقاله در رتبه نخست قرار دارد. پس از آن، «عملیات کتابداری» با ۷۲ مقاله قرار دارد. پایین‌ترین میزان مربوط به موضوع «ساختمان

و تجهیزات» است با ۵ مقاله. در فاصله این دو، به ترتیب: «اقتصاد نشر» با ۵۳ مقاله، «انواع کتابخانه‌ها» با ۳۲ مقاله، «کلیات» با ۲۸ مقاله، «فن آوری اطلاعات» با ۲۴ مقاله، «نگارش و خواندن» با ۱۵ مقاله، و «مدیریت» با ۷ مقاله

قرار گرفته‌اند. اما از لحاظ حجم، این نسبت‌ها تاحدودی متفاوت است. به طور مثال، موضوع «عملیات کتابداری» از نظر تعداد در رده دوم و از نظر حجم در رده اول قرار می‌گیرد.

در رده مصداق‌ها، نخست «کتابخانه‌های کشورها» با ۱۷۸ مقاله بالاترین میزان را دارد. در مرتبه بعدی، «نهادهای و گردهمایی‌ها (مصداق)» با ۷۳ مقاله و «اشخاص» با ۷۱ مقاله قرار دارد. پایین‌ترین میزان مربوط به موضوع «رویدادها» با ۸ مقاله است. در فاصله میان این دو موضوع‌های کتابخانه‌های خاص (۳۲ مقاله)، استان‌ها (۲۳ مقاله)، منابع اطلاعاتی (۲۱ مقاله)، نظام‌ها (۱۷ مقاله)، و کتابخانه‌های ملی (۱۳ مقاله) قرار دارند.

اختصاص تعداد چشمگیری از مقاله‌ها به حوزه مصداق‌ها، به‌ویژه در مورد کتابخانه‌های کشورها، شاید مناسب نباشد. زیرا، با توجه به تغییر و تحول دائمی در اطلاعات مربوط به این‌گونه مباحث، اختصاص حجم قابل ملاحظه‌ای از دایرةالمعارف (۲۳/۵ درصد) به آنها - که تحقیقا ماندنی است - به طور یقین مفید نخواهد بود.

همچنین با وجود مشاهده اختلاف گه‌گاه چشمگیر به‌ویژه در مورد مباحث مربوط به «ساختمان و تجهیزات»، و «مدیریت»، و «رویدادها»، در مقایسه با بقیه مقاله‌ها، نمی‌توان گفت که الزاماً اشتباهی صورت گرفته است. زیرا، علت این اختلاف‌ها می‌تواند گستردگی یا محدودیت مباحث مربوط به این موضوعات باشد. به هرصورت، تعیین قضاوت در مورد این مسئله، باز است و می‌تواند دستمایه پژوهش‌های آتی باشد.

۲. توزیع مقاله‌های داکا براساس ادوار تاریخی

مقاله‌های دایرةالمعارف را، از یک لحاظ دیگر می‌توان تقسیم‌بندی کرد. به نظر نگارنده با ملاک توسعه فن‌آورانه، کتابداری را می‌توان دارای سه دوره تاریخی دانست: ۱. دوره کهن تا قبل از تأسیس انجمن کتابداران آمریکا و انتشار نخستین نشریه ادواری کتابداری در ۱۸۷۶؛ ۲. پس از تأسیس انجمن کتابداران آمریکا و انتشار نخستین نشریه ادواری کتابداری در ۱۸۷۶ که شاخص آن، پیدایش فن‌آوری نوین برای سازمان‌دهی اطلاعات، تبدیل فهرست‌های کتابی به برگه‌ای و سامان نو یافتن حرفه کتابداری است. در این دوره، مباحث و مفاهیمی زاده شد که تاکنون نیز ادامه دارد؛ و ۳. دوره بعد از پیدایش فن‌آوری اطلاعاتی رقمی (دیجیتال). این دوره نیز به‌رغم کوتاهی نسبی آن، مفاهیم و ادبیات پرحجمی آفریده است.

به این اعتبار، می‌توان محتوای دایرةالمعارف را در این سه دوره تقسیم کرد: ۱. کتابداری سنتی یا کهن (از آغاز رواج فرهنگ نوشتاری تا ۱۸۷۶)؛ ۲. کتابداری نوین (از ۱۸۷۶ تا دهه ۱۹۸۰)؛ و ۳. ظهور فن‌آوری پیشرفته اطلاعات (از دهه ۱۹۸۰ تاکنون). جدول شماره ۳، بر همین اساس شکل گرفته است.

جدول شماره ۳، نشان می‌دهد که ۶۵ درصد مقاله‌ها مربوط به دوره کتابداری نوین است. این میزان، نشانه ماندگار بودن مباحث مطرح در این دوره است که هنوز هم از بحث‌های اساسی و ضروری حوزه کتابداری و اطلاع‌رسانی به‌شمار می‌آید.

اختصاص یافتن تنها ۲۲ درصد مقالات به دوره کتابداری سنتی و ۱۳ درصد به فن آوری اطلاعات، می‌تواند در نزد طرفداران هر دو دوره بسیار بحث‌برانگیز باشد، چنانکه در میزگرد نقد و بررسی جلد یکم این دایرةالمعارف، نبود برخی مدخل‌های مربوط به دوره نخست، مورد انتقاد قرار گرفته بود (۲: ۲۲-۳۵). درباره حجم مقاله‌ها در دوره کتابداری نوین، این میزان کمی بیشتر است؛ اما حجم مقاله‌های فن آوری اطلاعات، به میزان زیادی به نسبت تعداد مقاله‌های این دوره تفاوت دارد.

جدول شماره ۳. توزیع مقاله‌ها براساس ادوار تاریخی

دوره ها	تعداد	درصد	تعداد کلمه	درصد
کتابداری کهن (از آغاز تا ۱۸۷۶)	۱۶۷	۲۲	۱۵۲۸۸۷	۱۵
کتابداری نوین (۱۸۷۶-۱۹۸۰)	۴۹۰	۶۵	۷۰۴۵۰۸	۶۶
فن آوری اطلاعات (۱۹۸۰ به بعد)	۱۰۰	۱۳	۲۰۳۳۵۷	۱۹
کل مقاله‌ها	۷۵۷	۱۰۰	۱۰۶۰۷۵۲	۱۰۰

۳. همکاری مردان و زنان در تهیه مقاله‌ها

مسئله جنسیت در ادبیات کتابداری همواره مطرح بوده است. در کل، ۲۲۲ زن و مرد (شامل ۱۰۷ زن و ۱۱۵ مرد)، در تهیه مقاله‌ها همکاری داشته‌اند. با توجه به این نکته که در بسیاری از موارد، هر پدیدآورنده، بیش از یک مقاله تهیه کرده است، سعی کردم تعداد آن‌ها را برابر با تعداد مقاله‌ها بررسی کنم.

جدول‌های ۴-۱ تا ۴-۴، نکاتی را درباره تولید مقاله‌ها به دست این دو گروه روشن می‌کند:

- تعداد مقاله‌های زنان (با ۵۱ درصد) از مقاله‌های مردان (با ۴۴ درصد) بیشتر است؛ اما در مورد کل متن، این یافته‌ها برعکس است و حجم مقاله‌های مردان (با ۴۸ درصد) بیش از زنان (با ۴۶ درصد) است (جدول شماره ۴-۱)؛

- ۳۲ مقاله نیز حاصل همکاری دو گروه است. از این میزان، در تهیه ۲۰ مقاله (۳ درصد) پدیدآورنده اصلی مردان بوده‌اند و در ۱۲ مقاله (۲ درصد) زنان، پدیدآورنده اصلی بوده‌اند (جدول ۴-۲)؛

- با توجه به اینکه درج «داکا» در کنار نام پدیدآورندگان به مثابه نیاز به اصلاح مقاله‌های آنان بوده است، مقاله‌های مردان به میزان ۱ درصد بیشتر از زنان مورد اصلاح قرار گرفته است (جدول ۴-۲)؛

- تعداد مقاله‌های تألیفی زنان، به میزان ۴ درصد بیشتر از مردان و تعداد مقاله‌های ترجمه‌ای زنان، ۱۰ درصد بیشتر از مردان است (جدول ۴-۳ و ۴-۴).

جدول شماره ۴-۱. جنسیت پدیدآورندگان

جنسیت	تعداد	درصد	تعداد کلمه	درصد
زن	۳۸۸	۵۲	۴۸۵۱۴۹	۴۶
مرد	۳۳۱	۴۴	۵۰۵۱۳۴	۴۸
هر دو	۳۲	۴	۶۷۰۶۰	۶
داکا	۶	۱	۳۴۰۹	۰/۳
کل مقاله‌ها	۷۵۷	۱۰۰	۱۰۶۰۷۵۲	۱۰۰

جدول شماره ۴-۲. جنسیت پدیدآوردندگان، به تفکیک همکاری آنان با بکدیگر و داکا

جنسیت	تعداد مقاله‌ها	درصد تعداد	تعداد کلمه	درصد
زن	۳۷۱	۴۹	۴۶۲۸۴۷	۴۴
زن و مرد	۱۲	۲	۲۱۰۰۷	۲
زن و داکا	۲	۰/۳	۲۲۹۶	۰/۲
دو زن	۱۵	۲	۲۰۰۰۶	۱۰
مرد	۳۱۲	۴۱	۴۷۷۱۶۲	۴۵
مرد و زن	۲۰	۳	۴۶۰۵۳	۴
مرد و داکا	۱۱	۱/۵	۱۵۷۴۳	۱/۵
دو مرد	۸	۱	۱۲۲۲۹	۱
صرفاً داکا	۶	۱	۳۴۰۹	۰/۳
کل مقاله‌ها	۷۵۷	۱۰۰	۱۰۶۰۷۵۲	۱۰۰

جدول شماره ۴-۳. رابطه جنسیت پدیدآوردندگان و مقاله‌های تألیفی

وضعیت	تعداد	درصد	تعداد کلمه	درصد
زنان	۲۳۵	۴۹	۳۱۶۰۷۱	۴۵/۷
مردان	۲۱۸	۴۵/۴	۳۳۴۹۲۹	۴۸/۵
دو گروه	۲۵	۵/۲	۳۹۸۰۹	۵/۸
داکا	۲	۰/۵	۳۷۸	۰/۱
جمع کل	۴۸۰	۱۰۰	۶۹۱۱۸۷	۱۰۰

جدول شماره ۴-۴. رابطه جنسیت پدیدآوردندگان و مقاله‌های ترجمه‌ای

وضعیت	تعداد	درصد	تعداد کلمه	درصد
ترجمه زنان	۱۳۸	۵۳	۱۵۸۹۲۸	۴۴/۵
ترجمه مردان	۱۱۳	۴۴	۱۷۰۲۰۵	۴۸
ترجمه دو گروه	۷	۳	۲۷۲۵۱	۸
ترجمه داکا	۳	۱	۱۰۶۴	۰/۳
جمع کل	۲۶۱	۱۰۰	۳۵۷۴۴۸	۱۰۰

این‌که گفته می‌شود کتابداری و اطلاع‌رسانی رشته‌ای زنانه است، با یافته‌های این پژوهش تا حدودی همخوانی دارد. زیرا زنان با اختلاف ۵۹ مقاله، بیش از مردان در نگارش مقاله‌ها سهم بوده‌اند. اما با به‌دست آمدن یافته بعدی مبنی بر اینکه ترجمه‌های آنان به میزان ۲۵ مقاله بیشتر از مردان است و تألیف‌های آنان فقط ۱۷ مقاله بیشتر از مردان است، و با پذیرش فرض ارزش بیشتر تألیف نسبت به ترجمه، تا حدود کمی نتیجه نخست تعدیل می‌شود. همچنین در تهیه ۳۲ مقاله مشترک این دو، مردان به میزان بیشتری به نسبت زنان نویسنده اصلی بوده‌اند. با این‌حال، اختلاف ۹ مقاله اصلاحی بیشتر مردان از زنان، این کارزار را تا حدودی آشفته و مغلوب می‌کند.

۴. نگارش مقاله‌ها به‌دست افراد شاغل در دفتر داکا

ویراستاران دایرةالمعارف به‌ویژه جلد نخست، معتقد بودند که نگارش مقاله‌ها به‌دست افرادی که در دفتر دایرةالمعارف مشغول به‌کارند، اهمیت دارد. زیرا افراد فوق، در حین کار، برای نگارش مقاله‌ها آموزش‌های لازم را می‌دیدند و در دسترس بودن آن‌ها نیز، از اهمیت زیادی برخوردار بود. البته ممکن است دیگران چنین نظری نداشته باشند. نگارش ۲۱۳ مقاله (بیش از ۲۸ درصد) با قلم و یا به کمک این افراد، نتیجه این فکر بود. ۷۲ درصد این مقاله‌ها تألیفی و ۲۱ درصد آن‌ها ترجمه‌ای است. همچنین، همه مقاله‌های تلخیصی را این افراد نگارش

جدول شماره ۶. وضعیت همکاری علمی در تهیه مقاله‌ها

مقاله‌ها	تعداد	درصد
تک پدیدآور	۶۹۵	۹۲
دو پدیدآور	۶۲	۸
کل مقاله‌ها	۷۵۷	۱۰۰

جدول ۶، مبین آن است که تنها ۸ درصد مقاله‌های دایرةالمعارف، دستاورد همکاری دوپدیدآورنده بوده است و اغلب مقاله‌ها (۹۲ درصد) را، یک پدیدآورنده تهیه کرده است.

نتیجه‌گیری

نسخه الکترونیکی این دایرةالمعارف، هم‌اکنون در وبگاه داخلی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران قرار گرفته و بناست در آینده‌ای نزدیک، در وبگاه اصلی سازمان و در دسترس همگان قرار گیرد. این کار، با سه هدف ۱. تسهیل در اطلاع‌رسانی؛ ۲. ویرایش آن به دست افراد مختلف؛ و ۳. پیشنهاد مدخل‌های جدید (البته این هر سه مورد، به شرط تأیید شورای ویراستاری) انجام گرفته است. نتایج بررسی فوق، می‌تواند در تصمیم‌سازی‌ها و گزینش راهبردهای جدید مؤثر باشد. به طور مثال، می‌توانیم به نتایج برخی موارد بررسی شده در این تحقیق، توجه بیش‌تری کنیم:

میزان تعداد بالای مقاله‌های تألیفی نسبت به ترجمه‌ای (تألیفی ۲۸/۵ درصد بیش‌تر از ترجمه‌ای)، امیدوارکننده است (جدول شماره ۱). اما لازم است در ویرایش جدید، در این راستا بیشتر تلاش شود. زیرا همان‌طور که برخی صاحب‌نظران اذعان داشته‌اند، مقاله‌های ترجمه‌ای را - حتی اگر افراد اهل فن با ترجمه

کرده‌اند. این مقادیر، از منظر تعداد کلمه‌های مقاله‌ها نیز تا حدودی صادق است (جدول شماره ۵ - ۱ و ۵ - ۲).

جدول شماره ۵-۱. وضعیت تدوین مقاله‌های افراد داکا به نسبت دیگر مقاله‌ها

وضعیت	تعداد	درصد	تعداد کلمه	درصد
مقاله‌های افراد داکا	۱۶۰	۲۱	۲۲۶۳۱۷	۲۱
مقاله‌های کمک گرفته از افراد داکا	۵۳	۷	۸۲۸۵۲	۸
دیگر مقاله‌ها	۵۴۴	۷۲	۷۵۱۵۸۳	۷۱
کل مقاله‌ها	۷۵۷	۱۰۰	۱۰۶۰۷۵۲	۱۰۰

جدول شماره ۵-۲. نسبت مقاله‌های تألیفی، ترجمه‌ای و تلخیصی افراد داکا

وضعیت	تعداد	درصد	تعداد کلمه	درصد
تألیف	۱۵۲	۷۲	۲۳۱۵۳۹	۷۸
ترجمه	۴۵	۲۱	۶۵۴۵۳	۲۲
تلخیص	۱۶	۷/۵	۱۹۶۷	۱
کل مقاله‌های افراد داکا	۲۱۳	۱۰۰	۲۹۸۹۵۹	۱۰۰

۵. وضعیت همکاری علمی در تهیه مقاله‌ها

برخی از پژوهشگران، همکاری (در تهیه نوشته‌های) علمی را، به عنوان یکی از خصوصیات اصلی نظام پژوهشی در حال تغییر، در نظر گرفته و آن را به عنوان راهکاری سازنده در دستیابی به دانش و فن‌آوری علمی پیشرفته دانسته‌اند. (۲۳۵ - ۲۴۸) نتیجه بررسی تعداد پدیدآورندگان مقاله‌ها، در جدول شماره ۶ درج شده است.

مناسب ارائه کرده باشند - نباید بومی شمرد. در بررسی «توزیع موضوعی مقاله‌ها» (جدول شماره ۲)، شاید اختلاف میان مصداق‌ها و مفهوم‌ها (۵۸ درصد مصداق‌ها، در مقابل ۴۲ درصد مفهوم‌ها) زیاد نباشد. اما پرداختن به مفهوم‌ها در متون این قبیل آثار (آثار دایرةالمعارفی) - که به نسبت متون دیگر پایایی بیشتری دارند و ماندنی‌ترند - کاملاً حس می‌شود. در همین قسمت، رقم بالای اختصاص بیشترین مقاله‌ها به موضوع کتابخانه‌های کشورها، به نظر مطلوب نمی‌رسد. البته، در پیش‌گفتار جلد دوم به این نکته اشاره شده و امید است در ویرایش بعدی برطرف شود و سیاست‌گذاری مناسب‌تری در درج اطلاعات مربوط به کتابخانه‌های کشورها صورت گیرد. در بررسی تعلق مقاله‌ها به سه دوره تاریخی (جدول شماره ۴)، اختلاف چشمگیر کمبود مقاله‌ها در دو دوره کتابداری سنتی (با ۲۲ درصد) و فن‌آوری اطلاعات (با ۱۳ درصد) نسبت به کتابداری نوین (با ۶۵ درصد) دیده می‌شود که جا دارد در ویرایش جدید به آن‌ها پرداخته شود.

پیشنهادهایی برای پژوهش‌های آینده

۱. می‌توان کلیه عوامل بررسی شده در پژوهش فوق را، به تفکیک در جلد اول و دوم (با در نظر گرفتن لزوم تنظیم الفبایی در هر دو جلد) بررسی کرد. فضای سیاست‌گذاری در تهیه دو جلد این دایرةالمعارف بنا به تغییر کارگروه اجرایی آن‌ها، تا حدودی متفاوت بود. اجرای چنین پژوهشی در نمایاندن این‌گونه سیاست‌گذاری‌ها، می‌تواند کارساز باشد.

۲. مقایسه این دایرةالمعارف با دایرةالمعارف‌های همین حوزه به زبان

انگلیسی، از نظر موضوعی، ادوار تاریخی، و... می‌تواند موضوع پژوهش دیگری باشد. با انجام این پژوهش، نقاط ضعف احتمالی این دایرةالمعارف نسبت به دایرةالمعارف‌های هم موضوع منتشر شده در برخی جوامع دیگر، مشخص می‌شود و برای انجام ویرایش جدید آن نیز، می‌تواند داده‌هایی فراهم آورد.

۳. بررسی میزان اصلاح و ویرایش مقاله‌ها (از طریق بررسی پرونده مقاله‌های موجود در دفتر دایرةالمعارف)؛ فایده این تحقیق، نمایاندن میزان تلاش افراد دست‌اندرکار و نیز ضعف احتمالی موجود در بدنه جامعه قلم به‌دست این حوزه خواهد بود؛ و نیز نشان می‌دهد که رشته ما تا چه میزان، در عمل توان تهیه این‌گونه متون را دارد.

۴. بررسی استنادی دایرةالمعارف؛ بررسی اعتبار منابع مقاله‌های دایرةالمعارفی مانند هر متن علمی دیگر (شاید در مورد مقاله‌های دایرةالمعارفی، این اعتبار به علت پایایی بیشتر، مضاعف باشد)، از طریق بررسی عامل‌های زبانی، زمانی، محملی، متون هسته، و... می‌تواند مفید باشد.

منابع

۱. رحیمی، ماریه؛ فتاحی، رحمت‌الله. «همکاری علمی و تولید اطلاعات: نگاهی به مفاهیم و الگوهای رایج در تولید علمی مشترک». *فصلنامه کتاب*، دوره هجدهم، ۳ (پاییز ۱۳۸۶): ۲۳۵-۲۴۸.

۲. «میزگرد نقد و بررسی دایرةالمعارف کتابداری و اطلاع‌رسانی». *کتاب ماه کلیات*، دوره هفتم، ۳ و ۴ (اسفند ۱۳۸۲ و فروردین ۱۳۸۳): ۲۲ - ۳۵.

تاریخ دریافت: ۱۳۸۶/۵/۱